

ПАРЦЕЛЯЦІЯ ЯК ЗАСІБ ЕКСПРЕСІВІЗАЦІЇ РОМАНУ ВОЛОДИМИРА ЛИСА «СТОЛІТТЯ ЯКОВА»

Статтю присвячено дослідженню функціонування парцельованих конструкцій, їх опису та аналізу в мовностилістичній організації роману Володимира Лиса «Століття Якова».

Ключові слова: парцелят, парцельоване речення, члени речення, індивідуальний стиль письменника, експресивізація, ідіостиль.

The article deals with the study of the functioning of parceled structures, their description and analysis in the linguistic and stylistic organization of the novel by Volodymyr Lys "Jacob's Century".

Key words: parcel, parceled sentence, sentence members, individual style of the writer, expressivization, idiostyle.

Докладний різноаспектний опис лінгвальних одиниць, зокрема синтаксичних, є необхідною умовою поглиблення знань про внутрішні закони мови та про особистий мовний стиль письменника. Одними із синтаксичних конструкцій української мови, що досі недостатньо висвітлені, є парцельовані.

Л. Конюхова зазначає, що парцеляція та приєднання – різнопланові явища. Приєднання – явище статичного аспекту речення. Воно має значення додаткового повідомлення та характеризується певними формальними засобами. Парцеляцію дослідниця трактує як явище динамічного аспекту речення, як прийом, головною метою якого є виділення частини речення в самостійне висловлювання, у презентації речення у вигляді кількох фраз [1].

Інтонація парцельованої конструкції завжди залишається індивідуальною. Парцеляти здебільшого вимовляються в іншій тональності, ніж ті речення, від яких вони граматично залежать. Інтонація парцельованої структури зумовлюється стилістичними причинами, необхідністю підкреслення смислового відтінку мовних одиниць, що конкретизують висловлене раніше [6].

Отже, термін «парцеляція» вказує на членування речення, через яке зміст висловлювання розкривається в кількох інтонаційно-смилових одиницях, що розташовуються одна за іншою після розділової паузи. Тобто утворюється самостійне висловлювання, яке має смислову та стилістичну цінність, інформаційну насиченість, проте з базовою частиною формальна і смислова залежність зберігаються.

Парцельовані конструкції використовуються у художньому стилі як один із засобів зображувального синтаксису з метою змістового виділення, увиразнення, експресивізації певного фрагмента.

Яскравим прикладом психологізму, як однією з головних ознак індивідуального стилю письменника, є роман Володимира Лиса «Століття Якова». Особливістю творчостильової манери автора є широке використання парцельованих структур.

Парцеляція є засобом експресивізації усної мови. Вона виникла через те, що в живому спілкуванні неможливо продумати все наперед до останнього слова [5]. У своєму

романі В. Лис використовує парцеляцію для створення ефектів спонтанності спілкування та невимушеності розмовної мови.

У межах простого речення парцеляції найчастіше підлягають головні члени речення, зокрема присудок. Парцельовані компоненти, перебуваючи в кінці речення, інтонаційно зовсім відриваються від основної частини речення й оформлюються графічно окремо для надання більшої ваги вміщеній у них інформації.

3-поміж поширених випадків парцелювання членів речення особливої уваги заслуговують:

1. Конструкції з парцелятом – присудком. У романі «Століття Якова» парцеляція присудків становить майже половину всіх випадків парцеляції: *«Слова Федота покотилися до його, Яковових, ніг і відкотилися кудись убік. Лежали і блищали»* [2, с. 40].

Переважно парцелюють присудки з різними лексичними значеннями, які поєднуються з базовою структурою як із безсполучниковим зв'язком: *«Кім спинився за порогом. Дивиться. Хвостом **ворушить**. Вагається»* [2, с. 13]; так і конструкції, побудовані за допомогою сполучникового зв'язку: *«Він здригнувся з несподіванки. Й **поморицввся**»* [2, с. 57].

Парцельовані конструкції у романі «Століття Якова» розлогі, насиченні, складаються з понад п'яти парцелятивів. Цим В. Лис збагачує зміст висловлення, надає повідомленню максимального смислового наповнення: *«Хотів відпустити коня. **Відпустив і наздогнав. Сів і поїхав** щосили. **Мчався** через ліс у безвість. **Зрештою спинився. Вернувся на хутір»*** [2, с. 46].

За допомогою парцельованих конструкцій автор акцентує увагу читача на внутрішньому стані героїв, увиразнює їх настрій, переживання, страх: *«Оленка повернулася лицем до Якова. **Стала наближатися. Тремтіла**»* [2, с. 85].

Парцельований повторюваний присудок у романі В. Лиса «Століття Якова» переважно має значення доповнення, уточнення, емоційного акцентування. Він же сприяє розвантаженню фрази, бо піддається подальшому поширенню у новій фразі: *«Насправді Яків радий, що Ніна зайшла, не обминула хати. Бо ж **письма нема**. Зновика **нима**. «І вже **не буде**», – **раптом думає Яків**»* [2, с. 13]. Окрім значення уточнення, парцельований повторюваний присудок у романі В. Лиса виступає ще й у ролі висновку, наслідку, характеризує результат дії.

Зазвичай граматичні категорії повторюваних присудків, виражених дієсловами, збігаються, проте є випадки, коли автор змінює час дієслова або ж зовсім заміняє базовий присудок синонімом: *«Я ж його **любила**. **Люблю**. **Кохую**»* [2, с. 92].

2. Конструкції з парцелятом – підметом. Парцельовані підмети у романі «Століття Якова» характеризуються найменшою частотністю використання та виконують здебільшого номінативну функцію, а у деяких випадках вони уточнюють та деталізують базовий підмет: *«Тут він побачив на другому березі болота, далеко, звідти не міг побачити, а побачив – **хтось там стоїть**. **Жінка**»* [2, с. 90]. Парцеляція підметів надає художній мові ритмічності, чіткості та лаконічності.

3. Конструкції з парцелятом – залежним членом речення (означенням, обставиною, додатком).

Парцельоване однорідне означення, як і означення в складі базової структури, може бути узгодженим і неузгодженим. Серед виокремлених означень частіше трапляються узгоджені, які виконують стилістичну функцію конкретизації змісту базової частини вислову, надаючи йому більшої емоційності та експресивності: *«Місяць, що пливе небом, як крипа без весел. Жовтий і байдужий»* [2, с. 37].

Неузгоджені означення у романі виступають у ролі описових порівняльних конструкцій: *«Мамин зойк. Схожий теж на постріл, на квилення підбитої чи то лебедиці, чи невідомої птахи, що простягає до нього рукикрила»* [2, с. 47].

За своїм морфологічним складом парцельовані обставини не відрізняються від непарцельованих. Вони також можуть виражатися: прислівниками: *«Губи його мертвіють. Враз, раптово»* [2, с. 15]; формами непрямих відмінків іменників з прийменниками й без них: *«Він схопив її за плечі. Струсонув. З усієї сили»* [2, с. 137]; інфінітивами: *«До колишнього старости пуйшов. За тебе просити»* [2, с. 47]; порівняльними зворотами: *«За дверима, на землі, щось ворухилося у темряві й сипіло. Мовби незнана твар»* [2, с. 17]. Подібні парцельовані структури одночасно спрощують структуру висловлення і збагачують його зміст.

Попри те, що обставини зі значенням часу, причини, мети, міри й ступеня утворюють зі стрижневим предикатом семантичну цілісність, такі конструкції у романі В. Лиса «Століття Якова» є часто вживаними. Найчастіше парцелюють обставини зі значенням:

1) способу дії *«Над ним стиха шумів ліс. Розмірено, неспішно»* [2, с. 90]. У таких конструкціях автор акцентує увагу читача на тому, як саме ця дія була виконана, наголошуючи на почуттях та переживаннях персонажів;

2) місця: *«Помчався так, що зупинити було несила. Через луг, поле і яр, притрушені сніжком»* [2, с. 97]. Парцельована обставина уточнює та конкретизує обставину базової частини, так автор семантично розширює межі висловлення, надаючи йому більшої виразності та повноти;

3) часу: *«Яків пообіцяв, що зникне. Ще цієї ж поночівки»* [2, с. 62];

4) причини: *«Він пригадав – не раз і не два, та мало не кожного тидня навідувалася пані дохтурка до нього за останні десять літ. За здоровля переживала»* [2, с. 187]. Парцельовані конструкції сприяють поглибленню змісту базової структури, розміщення значущої інформації в парцеляті;

5) міри і ступеня: *«І Улянка пішла. Спершу поволі, а тоді ледь не побігла»* [2, с. 41].

Конструкції з парцельованими відокремленими додатками є досить поширеними, вони вимовляються пришвидшено й інтонаційно відмежовуються від попереднього речення короткою паузою: *«Ішли одне на одного. З сокирами, вилами, самопалами»* [2, с. 152].

У романі частотною є парцеляція підрядної частини, зокрема членуються підрядні речення причини: *«Николи, чуєш, николи не бий цього коня. Бо інакше він уб'є тебе»* [2, с. 104]. Таким чином, підрядні частини стають семантично місткими та максимально виразними.

Парцеляція підрядних означальних та з'ясувальних речень утворюється між

базовим реченням і підрядним, за допомогою якої автор уповільнює розповідь, поширює думку новою інформацією, вагомішою за попередню: *«Та перед ним сиділа не дівчинка, а швидше досвідчена, майже стара жінка з молодим лицем. Що все визначила і зважила»* [2, с. 29].

Отже, в ідіостилі роману В. Лиса «Століття Якова» парцеляція є одним із пріоритетних прийомів організації тексту, завдяки якому твір набуває ритмічності, лаконічності звучання. Парцеляція завжди є стилістично маркованою і полягає в інтонаційному та смисловому членуванні єдиної синтаксичної структури на базову частину та парцелят. Таким чином, письменник відображає раптовість, несподіваність дії, посилює динамізм та емоційність висловлюваного. Парцеляція слугує засобом імітації спонтанного мовлення, живомовності, увізнення та уточнення авторських описів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конюхова Л. І. Явище парцеляції в мові сучасних засобів масової комунікації : автореф. дис. канд. філол. наук : 10.02.01 «Українська мова». Львів, 1999. 17 с.
2. Лис В. С. Століття Якова. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2010. 240 с.
3. Пітель В. І. Функціонально-семантична структура незакінчених речень у сучасній українській мові: дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Івано-Франківськ, 2000. 188 с.
4. Плющ Н. П. Парцеляція як засіб експресивного синтаксису. *Українська мова і література в школі*. 1981. № 1. С. 68-71.
5. Стилістика української мови : підручник / за ред. Л. І. Мацько. К. : Вища школа, 2003. 462 с.
6. Тихоша В. І. Стилістичні функції парцельованих речень у творах Уласа Самчука. URL : <http://eKhSUIR.kspu.edu/handle/123456789/1178>.

Рекомендує до друку науковий керівник професор Олексенко В.П.